

Lunds Universitet
Sociologiska institutionen

Framställningen av
Anders Behring Breivik
i svensk textmedia – en granskning

Författare: Adam Bergström
Kandidatuppsats: SOCK01
Höstterminen 2012
Handledare: Veronika Burcar

ABSTRAKT

Författare: Adam Bergström

Titel: Framställningen av Anders Behring Breivik i svensk textmedia – en granskning

Kandidatuppsats: SOCK01, 15 hp

Handledare: Veronika Burcar

Sociologiska institutionen, höstterminen 2012

Mediebevakningen i samband med rättegången mot Anders Behring Breivik har varit omfattande. Breivik har fått synas i tv-sändningar och journalister har kunnat återge Breiviks uttalanden från rättssalen. Mitt syfte är att analysera svenska nyhetsartiklar om Breivik och lyfta fram återkommande teman och tendenser i rapporteringen. Mitt fokus ligger på framställningen av Breivik som person och min analys utförs med hjälp av en kvalitativ innehållsanalys av nyhetsartiklar om Breivik under tiden för rättegången. Mitt resultat uppvisar tendenser i nyhetsrapporteringen som beskrivs som en konsekvens av en alltmer nöjesinriktad journalistik. Breiviks framställs som en galning och rapporteringen visar en tendens att försöka nedtona Breiviks självuppfattning och därför beskriva honom i förminskande ordalag. Konstruktionen av Breivik i media präglas av frågor om normalitet och avvikelse i ett försök att förstå hur en till synes vanlig norrmann kunnat utföra det största terrorattentatet i Norges historia. Rättssalen har blivit en arena för Breivik att kommunicera till mediernas publik och propagera för sin politik. Kvällspressen har konstruerat händelseförloppet på Utøya med dramatiserande skildringar.

Nyckelord: Anders Behring Breivik, Breivik, Breivikrättegången, innehållsanalys, kvalitativ innehållsanalys, nyhetsgranskning, medieframställning, konstruktion av gärningsman.

Innehåll

ABSTRAKT.....	2
1. Inledning.....	4
1.1 Bakgrund	4
22 juli 2011 – Nordens värsta brott i fredstid.....	4
1.2 Syfte och problemformulering	5
2. Tidigare forskning	6
3. Teori.....	8
4. Metod.....	11
4.1 Avgränsning och urval.....	11
4.1.2 Strukturering och genomförande	11
4.1.3 Överblick och sammanfattning av urval	12
4.2 Innehållsanalysen som metod	12
4.2.1 Metodologisk reflektion.....	13
5. Analys.....	15
5.1 Översikt	15
5.2.1 Underhållning och mediespektakel	15
5.2.2 Kategorisering av Breivik – terrorist eller enskild galning?	20
5.2.3 Rapportering om Breivik i förminskande ordalag.....	22
5.2.4 En helt vanlig norrman? Normalitet och avvikelse i fallet Breivik.....	24
5.2.5 Dramatiserade skildringar i kvällspressen	25
6. Resultat och slutsatser	27
6.1 Avslutande reflektioner	28
Litteraturförteckning	30
Artiklar	30

1. Inledning

1.1 Bakgrund

22 juli 2011 – Nordens värsta brott i fredstid

Anders Behring Breivik detonerade en bomb och sprängde regeringsbyggnader i Oslo den 22 juli 2011. I flyktbilen lyssnade han sedan på radio och hörde ett meddelande om explosionen. De rapporterade om ett dödsoffer och han hävdar att attentatet upplevdes ett fiasko och därför valde att fortsätta mot Utøya där Arbeidernes Ungdomsfylking hade sitt årliga sommarläger.¹ Klädd i polisuniform utgav han sig för att anlant för en rutinkontroll av säkerheten och försökte samla ihop deltagarna. Han tog därefter fram två automatvapen och öppnade eld mot dem. Han fortsatte sedan att ta sig runt på ön under ständigt förnyad skottlossning. Polisinsatsen blev fördröjd på grund av öns isolerade läge och totalt omkom 69 personer på Utøya. Han överlämnade sig till polisstyrkan och det faktum att han inte begick självmord eller blev skjuten ledde fram till det relativt unika förhållandet att han kunnat ställas inför rätta i en omfattande rättegångsprocess.

Ungefär en timme innan bomben briserade i Oslo centrum hade Breivik skickat ut sitt 1518 sidor långa manifest om sin världsåskådning till 1003 mottagare.² I manifestet som han betitlat ”2083: A European Declaration of Independence” redogör han för sitt stöd för bland annat ultranationalism, islamofobi, kulturkonservatism och en våldsam utplåning av mångkulturalismen.

Rättegången mot Breivik inleddes den 16 april 2012 och avslutades den 22 juni. Han står åtalad för terroristbrott och har erkänt handlingarna men hävdar nödvärnsrätt och anser sig inte vara straffskyldig. I praktiken handlar dock domslutet om Breiviks mentala tillstånd vid

---

¹ Holender, Robert. Breivik om vad som hände på Utøya. *Dagens Nyheter*. 2012-04-20.

<http://www.dn.se/nyheter/varlden/breivik-alla-som-kritiserar-far-sitt-huvud-avhugget> (Hämtad 2012-08-15)

² Bayoum, Moustafa. Breivik's Monstrous Dream. *Nation*, Vol. 294, No. 21(2012): 21.

dådet och om han kommer dömas till rättspsykiatrisk vård eller som straffrättsligt tillräknelig till fängelsestraff.

Mitt arbete handlar om textmediers konstruktion av Breivik som person, av terrorattentatets händelseförlopp och av den sociala praktik som präglat rättegångsförfarandet. Tidningarnas framställningar av denna till synes vanliga norrman väcker samhällseliga frågor om normalitet och avvikelse. Likaså väcker det frågor kring mediernas funktion i samhället och det intrikata samspelet med publiken.

Den massiva rapportering som präglat rättegången och att vanliga förklaringsmodeller visat sig otillräckliga för att beskriva Breivik medför ett bra tillfälle att utifrån ett kriminologiskt perspektiv resonera kring föreställningar om det normala och det avvikande.

1.2 Syfte och problemformulering

Mitt syfte med uppsatsen är att analysera nyhetsbevakningen av Breivikrättegången i form av artiklar från svenska nyhetstidningar. Jag har granskat och diskuterat framställningar av Breivik och rapportering kring rättegången genom att lyfta fram återkommande teman och struktur i rapporteringen. Mitt fokus ligger främst på framställningen av Breivik som person och jag har bland annat undersökt man i textmedia resonerar kring hans uttalanden i rättssalen.

Nyhetsmedia består av viktiga aktörer som förmedlar och skapar verklighetsuppfattningar om hur saker och ting förhåller sig i samhället. Medier kan även utgöra en arena för produktion av politiska synsätt, något som gör det betydelsefullt att studera framställningen i medierapportering. Mitt arbete har utförts med hjälp av en kvalitativ innehållsanalys av rapporteringen i de svenska nyhetstidningar som finns representerade i Mediearkivet.³

---

³ Mediearkivet är ett digitalt nyhetsarkiv med tryckta dagstidningar, tidskrifter och affärspress från 1990-talet till nutid. Länk för ytterligare information: <http://www.retriever-info.com/se/tjaenster/research.html>

Grunden för min analys utgörs av ett kriminologiskt perspektiv men jag har även använt mig av medieforskning.

Min frågeställning handlar om hur Breivik framställs som person i svenska nyhetstidningar, under tiden för rättegången. Vilka återkommande teman karaktäriserar skildringen av honom som person? Vilka budskap framträder inom textmedia om normalitet och avvikelse i fallet Breivik? Finns en tendens att vilja kategorisera in honom i olika förståelseformer, modeller, epitet eller diagnoser och hur gestaltar det sig i så fall?

2. Tidigare forskning

Merparten av forskning om relationen mellan media och rättssystemet har bedrivits antingen inom medievetenskapen eller kriminologin. Inom några områden har vetenskaperna på olika sätt mött varandra, som exempelvis innehållsforskning och vissa typer av effektstudier.⁴

Forskningsområdet aktualiserades i början på 70-talet och kom att präglas av två parallella forskningstraditioner, brittisk kriminologi och amerikansk medieforskning. De har båda på olika sätt medverkat till fältets utformning och delvis närmat sig varandra på senare tid.⁵

Sedan dess en stor mängd innehållsstudier, framförallt av brottsnyheter inom press och tv. Flertalet innehållsstudier har använt sig av kvantitativa metoder och utförts inom området för det positivistiska paradigmet.⁶ Kritiken mot detta har framförallt handlat om den oreflekterade utgångspunkten i att texter skulle besitta en objektiv mening som kan uttolkas. En ytterligare kritik har handlat om hur en mängd förhållanden ignoreras vid utförande av

---

⁴ Pollack, Ester. En studie i medier och brott. 1 uppl. Stockholm: JMK, 2001, 95.

⁵ Ibid, 95

⁶ Ibid, 68

kvantifiering såsom textens sammansättning, tilltal till läsaren och berättelsekontexter. En lång rad variabler med inflytande sägs ha nonchalerats.⁷

Ett flertal studier från USA om mediernas effekter på publiken har utförts med kvantitativa metoder såsom frågeformulär med olika och ibland motsägelsefulla resultat till följd. Det skapade i huvudsak två olika teoretiska förhållningssätt där den ena såg media som en källa för massmanipulation och den andra att media har liten eller obetydlig effekt på att förändra mediepublikens förståelse för sociala problem. Även om nyare förhållningssätt har utvecklats har motsvarande synsätt även kvarstått.⁸

Moustafa Bayoum är en professor i Engelska och litteraturvetenskap vid Brooklyn College som i sin artikel "Breivik's Monstrous Dream" resonerar om Breiviks misslyckande att med hjälp av media och terror skapa ett inbördeskrig i Norge. Breivik har skrivit i sitt manifest att slumpmässigt våld mot muslimer verkar kontraproduktivt och skapar sympati för Islam. Han riktade sig därför mot unga politiker i Norges ledande parti för att försöka förändra framtiden för partiet. Det har inte utfallit enligt förhoppningarna. Antalet medlemmar i AUF har sedan terrorattentaten sedan den 22 juli förra året ökat med 45 procent. Undersökningar visar att norrmännen även rapporterat ett större stöd för immigration än tidigare, från 72 till 82 procent.⁹ Han har emellertid inte granskat hur framställningen av Breivik påverkat stödet för hans ideologi.

Stephen J. Walton är en professor i nynorsk skriftkultur vid Volda University College. Han har i sin artikel "Anti-feminism and Misogony in Breivik's manifesto" undersökt anti-feminism och kvinnofientlighet i Breiviks manifest. Ett flertal av texterna i manifestet är skrivna av den anti-islamistiska skribenten Fjordman som Breivik refererar till som sin

---

⁷ Pollack, Ester. *En studie i medier och brott*. 1 uppl. Stockholm: JMK, 2001, 68.

⁸ Carrabine, Eamonn. *Crime, Culture and the Media*. 2 uppl. Cambridge: Malden, 2008, 182.

⁹ Bayoum, Moustafa. Breivik's Monstrous Dream. *Nation*, Vol. 294, No. 21(2012): 21.

favoritskribent och som tydligt bidragit till Breiviks resonering.¹⁰ Enligt Fjordmans åsikt och Breiviks omarbetning av densamma är feminism, Nordiska modellen av jämställdhet mellan könen och uppvaknandet av ”patriarchal male rôle form” grunden för det Breivik refererar till som det kulturmarxistiska projektet. Walton förklarar att Breiviks tankar om feminism i manifestet kan delas upp i tre nivåer. Den första handlar om den analytiska nivån, om feministiska ideologins konsekvenser för västvärlden. I den andra programmatiska nivån redogör Breivik för hur skadan från konsekvenserna kan upphävas med ett återuppbyggande av patriarkatet. Den sista och självbiografiska nivån framställer slutligen honom själv som ett offer av feminism.¹¹

Artikeldatabasen ”Summon” vid Lunds Universitet ger vid handen att främställningen av Breivik i media hittills är ett utforskat område. Det finns alltså forskning kring Breivik men det saknas forskning för hur han framställs i media.

3. Teori

Jag har använt mig av såväl kriminologiska och sociologiska teorier som teorier hämtade från medievetenskap. Jag har inspirerats av Ester Pollack som är medieforskare och docent i journalistik vid Stockholms universitet. Hon disputerade med avhandlingen ”En studie i medier och brott” som förespråkar en större öppenhet mellan det tankeutbyte som sker i parallella men ofta för varandra stängda dörrar mellan kriminologin och medievetenskapen.¹² Min utgångspunkt är att närma mig empirin med en kriminologisk ansats med ett öppet sinne

---

¹⁰ Stephen J. Walton (2002): Anti-feminism and Misogyny in Breivik’s ”Manifesto”, NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research, 20:1, 5

¹¹ Stephen J. Walton (2002): Anti-feminism and Misogyny in Breivik’s ”Manifesto”, NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research, 20:1, 6

¹² Pollack, Ester. En studie i medier och brott. 1 uppl. Stockholm: JMK, 2001, 95.

för vad den angränsande medievetenskapen kan tillföra min analys. Pollack kompletterar de kriminologiska beskrivningarna med att tillfoga medievetenskapliga forskningsperspektiv.¹³

Pollack förklarar att den så kallade kultivationsteorin är av särskilt intresse för forskningen om medier och brott. Undersökningar om vilka effekter medierepresentationen av våld och brott har för människors rädsla för och uppfattning av brottslighet medförde att teorin växte fram under slutet av 60-talet. Kultivationstesens säger bland annat att TV:s missrepresentation brottslighet skapar överdrivna och felaktiga föreställningar om risker för utsatthet för våld och brott.¹⁴

En annan inspirationskälla för min uppsats är boken ”Vanlig som vatten” som skrivits av Mona Livholts som är universitetslektor i socialt arbete vid Mittuniversitetet i Östersund. I boken behandlar hon nyhetsrapporteringen om den så kallade Hagamannen, dvs en våldtäktsman som under lång tid härjade i den Norrländska staden Umeå och som följdes av en omfattande nyhetsrapportering i lokalmedier. Hagamannen visade sig vara en förälder som levde tillsammans med sin fru och sina barn i en till synes vanlig svensk familj och arbetade som plåtslagare.

Nils Christie är en norsk professor i kriminologi som i sin artikel ”Det idealiska offret” redogör för hur ett brottsoffer lättast får fullständig och legitim status som ett offer. Ofta associeras begreppet med särskilda typer av brott, såsom våld, stöld och skadegörelse med särskilda gärningsmän.¹⁵ Det verkar finnas bestämda föreställningar om vilka brottsoffren är. Christie förklarar att den person eller kategori av individer som lättast får fullständig och legitim status som offer uppfyller åtminstone följande fem egenskaper:

1. Offret är svagt. Sjuka, gamla eller mycket unga människor passar särskilt bra som idealiska offer.
2. Offret är upptaget med ett respektabelt projekt /../.

---

¹³ Ibid, 30.

¹⁴ Pollack, Ester. *En studie i medier och brott*. 1 uppl. Stockholm: JMK, 2001, 50.

¹⁵ Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid. *Det motspänstiga offret*. 1 uppl. Lund: Studentlitteratur, 2001, 11.

3. Hon är på en plats som hon inte kan klandras för att vara på /../.
4. Gärningsmannen är stor och ond.
5. Gärningsmannen är okänd och har ingen personlig relation till offret.¹⁶

Det idealiska offret förutsätter en motpol, en ”idealisk gärningsman” som det är lätt att fördöma och som ensam är skyldig till brottet. Christie menar även att en förutsättning för att bli definierad som ett idealiskt offer är att man kan väcka någon slags uppmärksamhet men ändå inte verkar så starkt att ens oskuld och oförmåga att skydda sig ifrågasätts.¹⁷

Eamonn Carrabine är en universitetslektor i Sociologi vid Essex University i Storbritannien. Han utför i sin bok ”Crime, Culture and the Media” en genomgång av olika teorier om förhållandet mellan media och brottslighet. Han behandlar även studier av brottsrepresentationer och hur brottsjournalistik inriktas mot underhållning. Förhållandet mellan brottslighet och media har länge varit ett ämne för intensiv debatt. Mediernas kriminogena effekter har debatterats från tryckpressens början till dagens utbredning av internet. Han förklarar att pressens funktion har diskuterats i termer av att informera, utbilda och underhålla publiken.¹⁸ Att historieberättande inom media är inte begränsat till fiktionens värld och är ett återkommande tema inom olika vetenskaper.¹⁹

Ylva Brune har författat boken ”Nyheter från gränsen: tre studier i journalistik om ’invandrare’, flyktingar och rasistiskt våld” där hon granskat journalisternas framställning av invandrare. Med ”gränsen” syftar hon dels på den gräns flyktingar möter då de kommer till Sverige och även den upplevda skiljelinje som dras mellan svenskar och invandrare. Hon förklarar att nyheterna upprättar gränser mellan normalt och onormalt samt gott och ont.²⁰

---

¹⁶ Christie, Nils. Det idealiska offret. *Det motspänstiga offret*, Malin Åkerström & Ingrid Sahlin (red.), 48. Lund: Studentlitteratur, 2001.

¹⁷ Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid. *Det motspänstiga offret*. 1 uppl. Lund: Studentlitteratur, 2001, 12.

¹⁸ Carrabine, Eamonn. *Crime, Culture and the Media*. 2 uppl. Cambridge: Malden, 2008, 100.

¹⁹ Ibid, 119

²⁰ Brune, Ylva. *Nyheter från gränsen: tre studier i journalistik om "invandrare", flyktingar och rasistiskt våld*. 1 uppl. Göteborg : Institutionen för journalistik och masskommunikation, 2004, 342.

4. Metod

4.1 Avgränsning och urval

Jag har valt att använda mig av samtliga nyhetstidningar som finns representerade i Mediearkivet för min analys. Jag har valt att inte utesluta någon dagstidning för att få tillgång till en stor mångfald av artiklar under rättegångens cirka 10 veckor långa varaktighet.

Under dagarna för den pågående rättegångsperioden publicerades 4411 artiklar i svensk tryckt press som behandlar sökordet ”Breivik” på Mediearkivet. Det finns uppskattningsvis en motsvarande mängd medieinnehåll i radio och tv och en allomfattande undersökning vore inte rimligt inom ramarna för denna uppsats. Min avgränsning har skett till 300 olika nyhetsartiklar under tiden för rättegången enligt ett urval baserat på tillgängligt innehåll från Mediearkivets sökresultat. Jag har valt de artiklar jag uppskattat kunnat bidra till en rättvisande bild av den totala medierapporteringen och på så vis försökt undvika alltför likartade artiklar. Sökresultaten har visat information som gett mig vägledning till de artiklar jag valt att läsa där jag exempelvis försökt undvika att vid upprepade tillfället läsa samma massutskick från nyhetsbyrån TT.

I första hand har jag valt att prioritera rikstäckande nyhetstidningar till analys som på grund av räckvidd kan antas vara mer opinionsbildande. Av samma anledning har jag främst inriktat mig på debattartiklar, ledare och krönikor. Mindre lokaltidningar har ofta kunnat skildra ett avvikande förhållningssätt och jag har under insamlingen upptäckt att de erbjuder värdefulla infallsvinklar som varit till god nytta för min analys.

4.1.2 Strukturering och genomförande

Det praktiska arbetet med urval har bestått av att läsa artiklarna digitalt och tillvarata citat och betydelsefulla framställningar som jag kunnat strukturera upp enligt de teman som successivt blivit framträdande i nyhetsstoffet. Jag utförde initialt ett schema med preliminära kategorier som sedan reviderades och successivt anpassades till de teman som utkristalliserade sig från empirin. På så sätt utförde jag även successivt en omstrukturering av sparade ord, citat och betydelsefulla meningar under insamlingsprocessen som slutligen bildade strukturen i min slutgiltiga analys.

Mitt urval av framställningar och citat från tidningsartiklarna baserades delvis på sådant jag upplevde kunde utgöra ett illustrerande exempel på mitt generella intryck. Vissa textstycken och enskilda ord valde jag även att ta vara på eftersom jag upplevde dem som spektakulära eller på ett eller annat vis illustrera ett anmärkningsvärt förhållningssätt.

4.1.3 Överblick och sammanfattning av urval

Mitt urval kan sammanfattas till 300 nyhetsartiklar mellan 16 april och 22 juni 2012 från följande tryckt press:

Aftonbladet, Arvika Nyheter, Barometern, Dagen, Dagens Nyheter, Dala-Demokraten, Expressen, Fokus, Folkbladet, Göteborgs-Posten, Karlskoga Tidning, Kristianstadsbladet, Landskrona Posten, Metro, Norran, Norrbottens-Kuriren, Nya Wermlands-Tidningen, Piteå-Tidningen, Smålandsposten, Sundsvalls Tidning, Svenska Dagbladet, Sydsvenskan, Tidningarnas Telegrambyrå, Uppsala Nya Tidning, Västerbottens-Kuriren och slutligen Örnsköldsviks Allehanda.

4.2 Innehållsanalysen som metod

Tim May, som är verksam vid institutionen för sociologi i Durham, har skrivit en stort antal böcker inom sociologisk teori och metod. Han förklarar att innehållsanalys brukar utföras enligt ett antal efterföljande steg i processen. Det handlar om problemformulering, genomgång av texten, urvalsmetoder, tolkning och analys.²¹ Jag har arbetat med en kvalitativ innehållsanalys för att analysera mitt material. Metoden innebär ett sökande efter bakomliggande teman i det material som analyseras.²² Jag har utifrån en preliminär problemformulering studerat mitt material, valt artiklar utifrån ett selektivt urval och strukturerat mitt material inom olika teman som blivit framträdande efter genomgången empiri. Till analysen har jag sedan valt ut specifika och belysande exempel från

---

²¹ May, Tim. *Samhällsvetenskaplig forskning*. 1:9 uppl. Lund: Studentlitteratur, 2001, 229.

²² Bryman, Alan. *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2 uppl. Malmö: Liber, 2011, 505.

tidningsartiklar som på ett tydligt sätt illustrerar en genomgående tendens i empirin. I analysen har jag sedan använt teorierna för att analysera det insamlade materialet. May förklarar att dokument inte talar för sig själva utan behöver placeras in i en teoretisk referensram för att man ska förstå deras innehåll. Det kan utföras med hjälp av innehållsanalys.²³ Vid kvantitativ innehållsanalys försöker forskaren att få fram regelbundenheter eller mönster i innehållet med att analysera frekvenser. Grundtanken är att det handlar om mätning eller klargörande av orsaker, exempelvis ett antal orsakers relativa betydelse till en social företeelse. Vid kvalitativ innehållsanalys betonas däremot texten som helhet och innehållet utgör en tolkningsgrund för att förstå kulturen. Det kan hända att ett ord eller en fras förmedlar en innebörd som inte står i proportion till dess frekvens och ett kvalitativt tillvägagångssätt kan bättre fånga betydelsen av sådana referenser.²⁴

Mitt arbete har bestått av att koppla och anknyta empirin till kriminologisk teori och låta materialet tidningsartiklarna utgöra grund för lämplig teori. Materialet har på så sätt utgjort grund för mina slutsatser enligt en induktiv forskningsmetod. Det innebär att förena teori och forskning genom att härleda teorier från forskningsresultaten.²⁵ På så sätt har jag även initialt arbetat teorilöst och sedan sökt efter de teorier som kunnat användas för att försöka förstå de fenomen som blivit framträdande i empirin. Det har sedan övergått till en samverkan mellan insamling och analys som bestämt riktning för fortsatt insamling av både teori och empiri.

4.2.1 Metodologisk reflektion

Kvalitativ innehållsanalys är sannolikt det vanligaste tillvägagångssättet när det gäller en kvalitativ analys av dokument.²⁶ I kvalitativ innehållsanalys betonas även texten som helhet som jag upplever kunna möjliggöra för en mer genomgripande analys av det totala mediestoffet.

---

²³ May, Tim. *Samhällsvetenskaplig forskning*. 1:9 uppl. Lund: Studentlitteratur, 2001, 226.

²⁴ Ibid, 231

²⁵ Ibid, 47

²⁶ Bryman, Alan. *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*. 1:14 uppl. Lund: Studentlitteratur, 1997, 505.

Den kvalitativa forskningen tar avstånd från den naturvetenskapliga modellens normer och tillvägagångssätt och föredrar att lägga vikten vid hur individerna uppfattar och tolkar sin sociala verklighet. Den rymmer även en bild av den sociala verkligheten som en ständigt föränderlig egenskap som hör till individernas skapande och konstruerande förmåga.²⁷ En kvalitativ innehållsanalys erbjuder även ett mer explorativt angreppssätt som jag upplever lämpas väl för den ännu relativt outforskade nyhetsrapporteringen i samband med denna sällsynta händelse.

Innehållsanalys är en textanalytisk inriktning som används av både humanister och samhällsvetare. Att analysera något är i en allmän betydelse att identifiera och undersöka dess komponenter. I olika typer av textanalyser handlar det även om att urskilja och undersöka olika delar av texten, fenomen som relaterar till olika textaspekter.²⁸ Det som människor väljer att ta med eller utelämna hänger samman med den sociala, politiska och ekonomiska kontext de själva är en del av.²⁹ Jag behöver vara medveten om att jag för egen del inte besitter någon objektiv syn utan att min tolkning och analys i slutändan utgör en konstruktion i ett sammanhang.

Jag har försökt att närma mig materialet med vetskap om att mina förkunskaper och åsikter på förhand kan påverka uppmärksammade tendenser. Bryman förklarar även att vi kan hitta generella tendenser i det praktiska utövandet av forskningen men i verkligheten blir bilden alltmer komplex i takt med att vi tränger djupare in i föreställningarna.³⁰ Jag behöver vara medveten om att mina forskningsresultat handlar om en bedömning som inte fullständigt kan återspegla en objektiv verklighet. Mitt syfte är emellertid inte att dra några generella slutsatser utan att diskutera framställningen av Breivik i nyhetsrapporteringen utifrån återkommande teman.

---

²⁷ Ibid, 40

²⁸ Bergström, Göran & Boréus, Kristina. *Textens mening och makt*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur, 2005, 20.

²⁹ May, Tim. *Samhällsvetenskaplig forskning*. 1:9 uppl. Lund: Studentlitteratur, 2001, 236.

³⁰ Bryman, Alan. *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2 uppl. Malmö: Liber, 2011, 41.

5. Analys

5.1 Översikt

Min analys handlar om framställningar av Breivik i svenska nyhetstidningar. Några återkommande teman har utkristalliserats från nyhetsrapporteringen och jag har valt att kategorisera olika återkommande fenomen och tendenser inom bestämda teman för analys. Det handlar inledningsvis om framställningar av Breivik som är av underhållningskaraktär och beskrivs som ett resultat av en allmänt mer underhållningsorienterad journalistik. Detta leder sedan till ett resonemang om rättegången som ett mediespektakel som bland annat berör textmedierna som en arena för Breivik att propagera för sin politik. Sedan övergår analysen till kategorisering av Breivik och hur vanliga modeller och förståelseformer inte tycks kunna ge en tillfredsställande förklaring av vad som föranlett det värsta terrorattentatet i Norges historia. Efterföljande tema berör rapportering om Breivik i förminskande ordalag. Att framställa gärningsmannen som stor och ond (jfr. Christie, 2001) är ett ofta förekommande ledmotiv inom nyhetsjournalistiken men detta tycks ha tagit en annan riktning i fallet Breivik. Sedan kommer ett tema om normalitet och avvikelse i konstruktionen av Breivik. Det sista temat behandlar dramatiserade skildringar i kvällspressen och dess benägenhet att skapa händelseförlopp.

5.2.1 Underhållning och mediespektakel

Ett återkommande tema som framträtt i rapporteringen handlar om Breiviks uttalanden vilka inte kan anses inrymmas i motivbild eller sakfråga. Det handlar om främst politiska uttalanden som sägs ges utrymme eftersom att de avser att avslöja något om Breivik som person. Det verkar då som att hans karaktär huvudsakligen blir bedömd av bisarra uttalanden istället för de handlingar som medfört att han sitter i rättegångssalen. Att han begått den utan konkurrens värsta förbrytelsen i Norges historia ersätts av en rapportstorm där stolliga och bisarra uttalanden från Breivik ligger till grund för karaktärsbedömning snarare än de

handlingar han utfört och erkänt sig skyldig för. I Expressen lyfts till exempel ett uttalande om en Iphone fram:

Det var ingen ände på hans planer i går. Han skulle skjuta omkring sig på en journalistkonferens, bomba tidningsredaktioner, mörda statsminister Jens Stoltenberg och skära halsen av Brundtland, filma det med en Iphone och lägga ut på nätet.
Det var bara det att "jag kom aldrig så långt att jag fick köpt Iphonen"³¹

I ett annat exempel skildrar Wallin i Göteborgs-Posten en av Breiviks visioner om Europa:

Breivik redogör för ett avancerat reproduktionsprogram för att kunna etablera ett genetiskt rent Europa. Om Europa rensas från muslimer så krävs en hög frekvens av barnafödande. Enligt planen hämtas då ägg och säd från män och kvinnor i norra Norge, Sverige och Finland. Och så får surrogatmödrar föda barnen.
- Dem kan man lätt finna i underutvecklade delar av världen. Det är inte något problem, du kan bara hämta dem, menar han. Det är en systematisk och absurd vision, säger Lorentzen.³²

Om ett uttalande från Breivik är tillräckligt bisarrt och orimligt tycks det ge ett högt nyhetsvärde. Det framstår som att det finns ett tydligt intresse att rapportera om stolligheter som rimligtvis borde betraktas som fullkomligt ovidkommande för motivbild. Det är svårt att erinra sig tidigare brottslingar som i samma utsträckning erbjudits medier som en arena för att propagera för sin politik. Även domstolen har kritiserats för att utgöra en politisk plattform där Breivik fått utrymme att propagera för sina politiska åsikter istället för att tala i sak. Dagens Nyheter skriver emellertid att rättssalen som politisk scen och arena för spektakulära utspel har en lång tradition.³³ Journalister har tillåtits att återge det som framförts under

---

³¹ Svensson, Britta. På radion sa de att bara en hade dött - därför blev det Utöya. *Expressen*. 2012-04-20

³² Wallin, Anna. Så visar han sitt hat mot kvinnor. *Göteborgs-Posten*. 2012-04-20

³³ Wiman, Björn. Slutorden från Nürnberg ekar ända till den åtalade massmördaren i Oslo. *Dagens Nyheter*. 2012-04-22

rättegången och det är tydligt att politiska uttalanden fått ett stort utrymme i nyhetsartiklar. Förmodligen antas Breiviks uttalande kommunicera något om honom som person. Det ger då vägledning för kategorisering i förståelseformer och handlar om uttalanden av underhållningskaraktär som engagerar och riktar fokus mot något mer lättillgängligt och gripbart än den fruktansvärda realitet som utspelade sig på Utøya. Det är emellertid tveksamt om det är en framställning som kan tänkas ge anhöriga en värdig upprättelse om Breivik endast skildras som en galning med anspråk på att vara opinionsbildare där hans egenskap av massmördare åtskiljs från hans uttalanden. Istället för att utmålas som massmördare utifrån sina *handlingar* verkar han bedömas utifrån ovidkommande utsagor i rättegången om avancerade reproduktionsprogram. Nyhetsmedia har i och med Breivikrättegången tydliggjort att repertoaren av tillgängliga medel för att få utrymme i rampljuset har utökats från att nå framgång med legitima metoder till att utföra ett fruktansvärt illdåd. Ett annat exempel, som är hämtat från en artikel i Aftonbladet, fokuserar på Breiviks känslouttryck:

När Breivik i veckan fick frågan om hur han kunde se så oberörd ut svarade han att det berodde på hans kunskaper i den japanska samurajläran bushido, som han läst om på Wikipedia.

– Med hjälp av bushido har jag stängt av mina känslor, förklarade han för åklagare Svein Holden. Om det är sant eller inte, är förstås svårt att säga. Men enligt en norsk Japan-forskare har Breivik missförstått hela bushido-konceptet, som bland annat uppmanar till självmord.³⁴

Återgivanden i förminskande och förlöjligande karaktär, som jag belyser i ett senare avsnitt, är en återkommande inriktning i framställningar efter att Breivik kunnat framträda i rättssalen. Det finns en tydlig tendens att återge citat som reducerar denna massmördare från stor och ondskefull till en förbehållslös idiot. Dagens Nyheter skildrar Breiviks tilltro till sin egen förmåga:

Breivik hade också planer på att stjäla ett mindre flygplan för en flykt från Utøya. På frågan om han hade kunnat flyga svarar han: ”Jag har teoretisk kunskap från Youtubefilmer.”³⁵

---

³⁴ Kazmierska, Natalia. Vi letar efter känslor som ska avslöja vem Breivik är. *Aftonbladet*. 2012-04-28

³⁵ Littorin, Jens. Sjuk eller inte - skarp kritik mot psykiatrisk undersökning. *Dagens Nyheter*. 2012-04-24

Uttalanden skildras i ljuset av att Breivik ska framställas som en galning. Carrabine menar att all media tillhandahåller någon typ av underhållning. Det är en vanlig förekommande kritik att det skapar distraktioner från viktigare frågor. Han framhäver att det finns en vag distinktion mellan att informera och underhålla åhörare.³⁶ Göteborgs-Posten skildrar ett uttalande från de första två rättspsykiatriker som undersökte Breivik på ett sätt som medför att distinktionen blir svävande:

När Husby och Sørheim beskrev hur de upplevde Breivik veckorna efter terroråden, är huvudintrycket en mycket förvirrad man som hävdar besynnerliga saker, som att det är en viktig militär strategi att belöna sig själv med smågodis som sega krokodiler.³⁷

Pollack förklarar att journalistiken har utvecklats i två riktningar. En bredare mainstream som blir alltmer underhållningsorienterad och en mer elitistisk för de redan kunniga.³⁸ Trots det allvarsamma i Norges största rättegång sedan uppgörelserna efter kriget har återgivanden av underhållningskaraktär till stor del blivit framträdande i nyhetsstoffet. Djuplodade analyser för de redan insatta har sannolikt blivit färre under denna rapportstorm.

Rättegången kan även betraktas som ett mediaspektakel. Detta kan i viss utsträckning jämföras med rättegången mot O.J. Simpson.³⁹ Pollack konstaterar att medierna har en omätlig aptit på social avvikelse och brott, på individer och brottsberättelser som kan exploateras som handelsvara.⁴⁰ Den sortens mediaspektakel som O.J. Simpson-rättegången ger exempel på är betydande för hur rättssystemet blivit något Pollack kallar ”det globala

---

³⁶ Carrabine, Eamonn. *Crime, Culture and the Media*. 2 uppl. Cambridge: Malden, 2008, 99.

³⁷ Lindahl, Björn. De är säkra: Breivik är sjuk. *Göteborgs-Posten*. 2012-06-15

³⁸ Hansson, Annika. Brottsbilder: Starka kontraster i berättelser om brott. *Apropå*. 2009-07-01
<http://www.bra.se/bra/nytt-fran-bra/arkiv/apropa/2009-07-01-brottsbilder-starka-kontraster-i-berattelser-om-brott.html> (Hämtad 2012-05-03)

³⁹ Tidigare amerikansk fotbollsspelare och skådespelare. Frikändes i mordåtal 1995 i det som kallats ”Trial of the century”. Omkring 150 miljoner människor följde rättegångens sista dag på TV och förhandlingarna satte amerikanskt rekord i mediebevakning för en rättegång.

⁴⁰ Pollack, Ester. *En studie i medier och brott*. 1 uppl. Stockholm: JMK, 2001, 318.

mediesystemets fånge”. Gränserna mellan underhållning och information har suddats ut.⁴¹ Brott och brottslighet har blivit den främsta ingrediensen i den så kallade infotainment-genren där information och underhållning ofta sammanförs i textform.

Ibland kan medierna även ingripa i rättsmaskineriet och påverka händelseutvecklingen. Brottslingen erbjuds emellanåt en arena och tillfälle att på samma vis som andra kändisar kommunicera till mediernas publik.⁴² Detta kan anses aktualiserats när Breivik under rättegången fick utrymme att redogöra och propagera för sin ideologi som förmodligen inte kan betrakts som vidkommande för motivbild. En medial motreaktion mot detta finns bland annat att läsa i Svenska Dagbladet där Björn Lindahl resonerar kring Breiviks tillåtelse att uttala sig i rättssalen:

Därför blev det tidvis en mycket märklig upplevelse, med inslag som aldrig tidigare varit kända i medier. Aldrig har en person som dödat 77 personer fått breda ut sig så mycket och mött så lite motstånd och fördömande. En sko som kastades, men inte träffade honom, var det starkaste känslouttrycket.⁴³

Lisa Syrén resonerar i Smålandsposten kring praktiska betydelser av samma fenomen:

Även om den absoluta majoriteten kan filtrera, hantera, förstå och förfäras, räcker det med att en enda människa sluter upp i Breiviks armé. Det räcker med en enda gnista hos fel person för att vi ska få ytterligare dåd. Vems ansvar är det då? Kan inte rättvisa skipas utan denna monumentala mediebevakning?⁴⁴

---

⁴¹ Ibid, 318

⁴² Ibid, 13

⁴³ Lindahl, Björn. Den sprödaste blev den starkaste. *Svenska Dagbladet*. 2012-06-24

⁴⁴ Syrén, Lisa. För mycket Breivik. *Smålandsposten*. 2012-05-18

Mediernas ingripande i rättsmaskineriet ställer frågor om samhällliga följder och konsekvenser. Rättegångar blir till mediaspektakel och ett uttryck för det Pollack framhåller som det intima samspelet mellan medier och brott.⁴⁵

5.2.2 Kategorisering av Breivik – närmsta vägen till förståelse?

Ett naturligt tema som blivit framträdande är behovet att kategorisera Breivik, förmodligen för att enklare förstå vem han är och vilka motiv som kunnat föranleda terrorattentaten. Konventionella förklaringsmodeller har visat sig vara otillräckliga. Terrorister brukar exempelvis inte överge sig själv till en polisstyrka inom rättsväsendet. Breivik passar förmodligen inte in i föreställningen om en stereotyp terrorist som en etnisk norrman bosatt hos hans mamma under tiden för attentaten. Han verkar inte tillhöra något existerande nätverk trots att högerextremister kallats till rättegången för att vittna om Knight Templars existens, ett påstått kristet al-Qaida. Experternas sinnesundersökningar har kommit fram till olika resultat i frågan om Breivik som allvarligt psykiskt sjuk och rätten behöver väga slutsatserna mot varandra. Har Norge fostrat en terrorist eller har en psykiskt sjuk man utfört ett vansinnesdåd i psykos? De åtskiljda resultaten i sinnesundersökningarna illustrerar att det inte handlar om någon exakt vetenskap. Breivik kan antas vara samma person oavsett om kriterierna är uppfyllda för att bedömas som tillräckelig eller inte. Det framstår som en dikotomi - ligger problemet med Breivik i hans psyke eller tydliggör attentatet större samhällliga problem? Förmodligen är det snarare så att fallet behöver studeras utifrån ett nyanserat förhållningssätt istället för de konventionella motsatsförhållanden nyhetstidningar brukar arbeta med. Rimligtvis borde samhällliga frågor i samband med fallet lyftas fram på samma vis oavsett rättsens slutgiltiga bedömning av Breiviks sinness tillstånd.

Anders Almingefeldt sammanfattar fenomenet i Borås tidning och ger ett nytt perspektiv i mediedebatten.

---

⁴⁵ Pollack, Ester. En studie i medier och brott. 1 uppl. Stockholm: JMK, 2001, 319.

Man skall inte vänta sig att den psykiatriska diagnostiken uppenbarar något vi inte tidigare sett – det är den inte i stånd till – ibland utförs bara den löjligt heroiska uppgiften att byta ut ett ord mot ett annat. Som om det tillför något. Som om det är någon djupare sanning förborgad i den specifika diagnosen. Från att vara en kallt beräknande bödel kallar man honom psykopat. Från att vara hatisk kallar man honom personlighetsstörd. Från att vara i sin egen misstänksamma värld kallar man honom paranoid schizofren. Från att vara grandios och självrättfärdig kallar man honom narcissistisk. /.../ Ju klurigare begrepp man använder desto mer verkar man avhända sig ansvaret att tänka. /.../ Det handlar inte bara om huruvida Breivik var galen vid tillfället för brottet eller inte – frågorna är många fler och mycket större än så.⁴⁶

Aftonbladet redogör under rubriken ”Breivik är ingen indian” om skillnaden mellan norrman och hotad ursprungsbefolkning.⁴⁷ Det finns ett förstås ett intresse att kunna sätta honom i ett större perspektiv i en grupp med likartade personer – att en ”vanlig” norrman med olika framträdande egenskaper utfört terrorattentaten skulle rimligtvis inte tolkas som en tillfredsställande förklaring. Brune menar att nyhetstexter ofta använder en typ av logik som förenklar en urskiljning av goda och dåliga människor och samhällen. Läsaren pendlar mellan fascination och avståndstagande. Det kan skapa mytbildning, förenklingar och stereotyper.⁴⁸

Brune har undersökt hur nyhetslogiken stöper händelser i förståelseformer inom nyhetsskildringar av flyktingar och asylsökande. Nyheterna upprättar gränser mellan normalt och onormalt samt gott och ont.⁴⁹ Det har även präglat mediedebatten i kölvattnet av Breiviks uttalanden där motsatsförhållanden blivit framträdande.

---

⁴⁶ Almingefeldt, Anders. Vi letar efter känslor som ska avslöja vem Breivik är. *Borås tidning*. 2012-04-20

⁴⁷ Lorenzoni, Patricia. Vi letar efter känslor som ska avslöja vem Breivik är. *Aftonbladet*. 2012-04-27

⁴⁸ Brune, Ylva. ”Invandrare” I mediearkivets typgalleri. I *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass och & etnicitet i det postkoloniala Sverige*, Paulina de los Reyies, Irene Molina och Diana Mulinari (red.), 151. Stockholm: Atlas, 2003.

⁴⁹ Brune, Ylva. *Nyheter från gränsen: tre studier i journalistik om "invandrare", flyktingar och rasistiskt våld*. 1 uppl. Göteborg : Institutionen för journalistik och masskommunikation, 2004, 342.

5.2.3 Rapportering om Breivik i förminskande ordalag

Att med rubriksättning och textinnehåll söka demonisera gärningsmannen kan skapa dramaturgi i nyhetsskildringar. Nyhetsrapporteringen under rättegången verkar emellertid främst handla om att Breivik ska förstås som liten och obetydlig. Nils Christie förklarar att ett brottsoffer enklare får fullkomlig och legitim status som offer om gärningsmannen betraktas som stor och ond.⁵⁰ Ungdomarna på Utøya kan betraktas varit upptagna med ett respektabelt projekt och befunnit sig på en plats de inte kunnat klandras för att vara på. Offren var till största del unga människor och hade ingen personlig relation till gärningsmannen. På så sätt uppfylls de övriga egenskaper som enligt Christie medför att brottsoffer lättast får fullständig och legitim offerstatus och förmodligen har aldrig någon gärningsman fördömts så unisont som i fallet Breivik. Det verkar emellertid som att tidningarnas konventionella framställning av gärningsmannen som ”stor och ond” i detta fall snarare handlar om att reducera denna massmördare till liten och betydelselös, något som i sin tur skulle kunna äventyra brottsoffrens legitima offerstatus. Detta beror nog troligtvis på att Breivik för egen del ger intryck av att vilja uppfattas som stor och betydelsefull i vad som ofta beskrivs som Breiviks megalomani och storhetsvansinne. Tendensen i nyhetsrapporteringen kan i det avseendet anses vara negativ för anhöriga och de drabbades möjlighet till upprättelse. Att försöka tona ned och neutralisera Breiviks storhetsvansinne och starkt överdrivna självuppfattning skulle enligt Christies beskrivning på ett sätt kunna vara destruktivt för anhöriga och de drabbade om även offerstatusen påverkas. Samtidigt kan det förmodligen vara stärkande för anhöriga när offren framställs som starka och goda i förhållande till en svag och feg Breivik.

Under nyhetsbevakningen av Hagamannen skapades i medierna en bild av en dubbelnatur. Det blev en person som efter gripandet kom att betraktas som "den gode och skötsamme" efter att han blivit gripen, åtalad och dömd för våldtäkterna.⁵¹ Ett liknande fenomen har

---

⁵⁰ Christie, Nils. *Det idealiska offret. Det motspänstiga offret*, Åkerström, M. & Sahlin (red.), 48. Lund: Studentlitteratur, 2001.

⁵¹ Livholts, Mona. *Vanlig som vatten*. 1 uppl. Malmö: Gleerup, 2007, 43.

kunnat urskiljas för tidningarnas framställning av Breivik efter att han framträtt i rättssalen. Karlskoga tidning använde rubriken ”Ondskans riddare i rättegång”⁵² inför första rättegångsdagen och Ystad Allehanda publicerade samma artikel med rubriken ”Ondskans tempelriddare i rätten”⁵³. Efter att rättegångsprocessen inletts och Breivik kunnat träda fram i rampljuset har det emellertid varit tunnsått med liknande demoniserande rubriker. Det har snarare ersatts av en förminskande beskrivningar som bland annat visar sig uttryckligen i skildringen av Breivik som den ”lönnfete tempelriddaren” under rubriken "Bara en liten lort" i Sundsvalls Tidning.⁵⁴ En liknande tendens finns att skönja i den totala nyhetsansamlingen. Heidi Avellan skriver exempelvis följande i Sydsvenskan:

Nyheten följande morgon var att han hade skickat ut ett "politiskt manifest" och påstod sig vara något slags nutida korsriddare; han dödade unga socialdemokrater i protest mot invandringspolitiken. Arn i pikétröja.⁵⁵

Det verkar även som att liknande tendenser utspelat sig i rättssalen. Svenska Dagbladet skriver följande om åklagaren Inga Bejer Engh som framhållits i media för att tilltala Breivik som ett vuxet barn:

Under dagen är det framför allt den duell som föregår mellan henne och Breivik som fascinerat åhörarna i rättssalen. I tisdags kväll fick hon frågan varför hon talade till Breivik som till ett stort barn. Igår var hon tuffare och ställde samma fråga om och om igen i ett försök att nöta ut honom.
– Jag föredrog när du talade till mig som ett barn, sa Anders Behring Breivik med ett stort leende.⁵⁶

---

⁵² Winter, Jan. Ondskans riddare i rätten. *Karlskoga Tidning*. 2012-04-16

⁵³ Winter, Jan. Ondskans tempelriddare i rätten. *Ystads Allehanda*. 2012-04-16

⁵⁴ Erixon, Magnus. Bara en liten lort. *Sundsvalls Tidning*. 2012-04-29

⁵⁵ Avellan, Heidi. Skytten, tanken och skulden. *Sydsvenskan*. 2012-07-14

⁵⁶ Lindahl, Björn. Åklagarna pressade Breivik om ”nätverket”. *Svenska Dagbladet*. 2012-04-19

Pollack beskriver hur nyhetsrapporteringen åskådliggör konflikten mellan gott och ont. De skiljer de ”goda” krafterna från de ”dåliga”. Olika ekonomiska, politiska och sociala organisationer har intresse av att definiera vad som är att betrakta som avvikelser. Journalister har en central ställning i produktionen och distributionen av det moderna samhällets förståelse av det socialt avvikande och därmed även av normalitet.⁵⁷

5.2.4 En helt vanlig norrman? Normalitet och avvikelse i fallet Breivik

I samband med att Hagamannen häktades dominerades frågorna i media av hur det kunnat hända – han var en tillsynes helt vanlig man. Livholts menar att vi istället kanske bör fråga hur vanlighet och normalitet skapas. Hur kommer det sig att familj, heterosexualitet och svenskhet blir detsamma som vanlighet och normalitet? Trots att benämningen svensk ingick i signalementet skapades inga spekulationer eller förklaringar som kopplades till nationstillhörighet. Motsvarande fenomen har utspelat sig i fallet Breivik och när det framgick att polisen tillfångatagit en etnisk norrman för terrorattentaten medförde det en förvirrad uppståndelse i media. Hur kunde det hända? Differentieringsprocessen verkar inte fungera när det kommer till att avskilja från andra individer. Sökandet efter en ovanligt förekommande demografisk omständighet har inte medfört något betydande resultat. Däremot har det kanske bidragit till att fokus riktats så tydligt mot Breiviks psyke.

Pollack förklarar att ”Den narrativa berättelsen”, alltså där gärningspersonen har en historia som man intresserar sig för, blir alltmer sällsynt.⁵⁸ Uppmärksamheten runt Breivik blir även i det avseendet relativt unik. Var han kommer ifrån samt hur hans uppväxt och levnadsförhållanden sett ut har varit av ett stort intresse. Ett sökande efter unika förhållanden som knappast hade motsvarat rapporteringen om en schablonartad terrorist.

---

⁵⁷ Pollack, Ester. En studie i medier och brott. 1 uppl. Stockholm: JMK, 2001, 79.

⁵⁸ Hansson, Annika. Brottsbilder: Starka kontraster i berättelser om brott. *Apropå*. 2009-07-01 <http://www.bra.se/bra/nytt-fran-bra/arkiv/apropa/2009-07-01-brottsbilder-starka-kontraster-i-berattelser-om-brott.html> (Hämtad 2012-05-03)

DN och Sundsvalls Tidning har som motreaktion publicerat artiklar som uppmanar till en viss självrannsakan bland journalister och belyser något intresseväckande om det sociala kontext där medieskildringen landar.

Så fort det handlar om terror från misstänkta militanta islamister ska medierna intervjua någon religionsvetare. När det nu var en tvättakta norrman är terroristen så är det dags för psykologer och psykiatriker att göra entré.⁵⁹

DN skriver följande i artikeln ”I detta rum känns humorn malplacerad”:

Terroristen Breivik lägger ut texten om sin rörelse, ett kristet al-Qaida, och min bänkgranne frågar: Vad hade hänt om Usama bin Ladin fångats efter 11 september. Hade han fått genomgå dubbla rättspsykiatriska undersökningar? När Breivik uttrycker sig och ser ut som motsatsen till en skäggig jihadist har vi lätt att avfärda honom som galen.⁶⁰

5.2.5 Dramatiserade skildringar i kvällspressen

Att medier skapar berättelser och inte verklighet är ett återkommande tema i litteratur om mediegranskning. Att medier har en central roll med att skapa händelseförlopp istället för att visa händelseförlopp har påvisats av många medieforskare.⁶¹ Tydligast blir det nog i Aftonbladet som skriver följande under rubriken ”Utøya säger något om skandinavisk kultur”:

Skotten avlägsnade sig och närmade sig. Mördaren rörde sig på stigen över dem och hon hörde hans fotsteg, som var lugna. Han var den ende som var lugn på Utøya. Hon hörde hur han ropade nöjt - wuhu! - när han träffade. Och hon såg pipan när han lutade sig över klippkanten och sedan blundade hon och han sköt ner mot ungdomarna som gömde sig.⁶²

---

⁵⁹ Erixon, Magnus. Bara en liten lort. *Sundsvalls Tidning*. 2012-04-29

⁶⁰ Littorin, Jens. I detta rum känns humorn malplacerad. *Dagens Nyheter*. 2012-04-29

⁶¹ Livholts, Mona. Vanlig som vatten. 1 uppl. Malmö: Gleerup, 2007, 28.

⁶² Kadhammar, Peter. Utøya säger något om skandinavisk kultur. *Aftonbladet*. 2012-05-10

Beskrivningen framställer den fruktansvärda händelsen på Utøya i det närmaste som något abstrakt i en fiktiv sagovärld. Det blir förmodligen mer lätthanterligt än att försöka skildra den förfärliga verklighet som utspelade sig på Utøya sakligt med precision och noggrannhet. Det är emellertid tveksamt om ett abstrakt dramatiserande utgör en god grund för rimliga ställningstaganden för den delaktiga publiken i anknytning till rapporteringen. Aftonbladets rapportering visar emellanåt även en bristande förmåga till saklig framställning av redan förvirrade och skeva utsagor som kommer till uttryck från Breivik. Ett spektakel där gränsen mellan fiktion och verklighet blir svävande av en berättarmetod som karaktäriserar ett uppdiktat händelseförlopp.

Det forskningsområde som behandlar mediegenererad rädsla för brott utgör en tydlig mötesplats för medieforskningen och den kriminologiska forskningen. Kultivationstesens säger att TV:s missrepresentationer av våld och brott skapar överdrivna och felaktiga föreställningar om risker för utsatthet för våld och brott.⁶³ Oro för framtida ”Copy cat”-brott motsvarande Breiviks terroråd har yttrats i media och borde konkret kunna härledas till det massiva mediepådraget i samband med rättegången.

Undersökningar om mönster i medierepresentationen av brott har visat att de granskande redaktionerna vanligtvis inriktar sig på det udda, mest dramatiska och det mest spännande och ibland även dramatiserar det ytterligare.⁶⁴ Aftonbladet publicerar följande:

Han träffades i foten och handen och överlevde genom att spela död under livlösa kroppar: Sju människor i detta rum hade avlidit innan kulorna dansat klart.⁶⁵

---

⁶³ Pollack, Ester. En studie i medier och brott. 1 uppl. Stockholm: JMK, 2001, 50.

⁶⁴ Ibid, 75

⁶⁵ Cantwell, Oisín. Är dessa män av samma typ? *Aftonbladet*. 2012-05-17

Kvällstidningarna har de längsta artiklarna och presenterar även fler bilder än morgontidningarna om brottslighet. De utgör den bild som ger läsarna en föreställning om det normala brottsläget i landet och det är mot bakgrund av denna bild som de stora och uppmärksammade brottsvågornas artiklar måste ses.⁶⁶

6. Resultat och slutsatser

Jag önskar att studien kan bidra till att öka kunskapslägen om mediernas framställning av brottslighet och brottslingar. Mitt syfte har varit att analysera nyhetsbevakningen av Breivikrättegången i svenska nyhetstidningar med fokus på framställning av Breivik som person. Skildringen av Breivik har kunnat delas upp i olika teman. Resultatet visar att den underhållningsinriktade journalistiken varit mer framträdande än den riktning Pollack beskriver som den mer elitistisk för de redan kunniga.

Tidningarnas förhållningssätt till normalitet och avvikelse har bland annat visat sig i tidningarnas tydliga åtskillnad mellan gott och ont. Christies beskrivning av den idealiska gärningsmannen överensstämmer dock inte helt med tidningarnas framställning av Breivik trots att han i det närmaste blivit något av en symbol för ren ondska i svenska dagstidningar. Han framställs samtidigt som liten och betydelselös som enligt Christie inverkar på offerstatusen för anhöriga och de drabbade.

Kvällspressen har dramatiserat berättelser där tidningarnas konstruktion och framställning av verkligheten blivit som mest framträdande. Att medier har en central roll med att skapa händelseförlopp istället för att visa händelseförlopp har blivit framträdande i olika dramatiserande skildringar.

Breiviks nationstillhörighet och religiösa åskådning har väckt frågor om vanlighet och normalitet. Breiviks dåd medför frågor som om det kan vara dags att revidera syn på

---

⁶⁶ Pollack, Ester. En studie i medier och brott. 1 uppl. Stockholm: JMK, 2001, 76.

normalitet när hans nationstillhörighet medför att medierapporteringens fokus uteslutande riktas mot hans psyke som orsak till terrordåden. Livholts menar att vi bör fråga hur vanlighet och normalitet skapas och Breiviks terrordåd lämnar en del samhällsliga frågor obesvarade.

6.1 Avslutande reflektioner

Det skulle kunna vara av intresse hur jag resonerar för egen del kring nyhetsmedia och Breivik efter att tagit del av materialet för denna studie. Mitt intryck är förstås att attentatet huvudsakligen var ett politiskt riktat mål bland annat för att bland annat kunna marknadsföra manifestet, något som även föregåtts av lång planering och noggranna förberedelser. Utöver den 22 juli förra året har Breiviks tidigare bekanta inte kunnat vittna om några våldstendenser från Breivik. Bortsett från hans högerextrema hälsning har Breiviks uppträdande i rätten präglats av en lugn Breivik där han bland annat som ett undantag tillåtits att få tillgång till en vattenkaraff eftersom risken att han skulle ställa till med något våldsamt ansågs vara låg.⁶⁷ Mitt sammanvägda intryck är enligt försvarets linje att våld inte varit den avgörande drivkraften för terrorattentatet utan snarare betraktats som ett nödvändigt led mot bland annat ett imaginärt framtida islamistiskt övertagande av europa. Utifrån utgångspunkten att relativt vanligt förekommande högerextremistiska idéer kunnat motivera den mest skakande attacken mot ett öppet skandinaviskt samhälle i vår tid har jag upplevt det förvånande att så få artiklar har handlat om att systematiskt bemöta Breiviks tankegodts och högerextremistiska åsikter. Jan Guillou är den enda skribent jag tagit del av som belyst de absurda matematiska orimligheter som präglar vanföreställningarna om ett hemlighållet islamistiskt övertagande av Europa. Breivik är förmodligen inte den enda som fått högerextremistiska insändare inom ämnet refuserade i nyhetstidningar. Trots att vansinnesdådet kan härledas till dessa idéer är det fortfarande ett ämne som inte verkar debatteras i svenska nyhetstidningar. En lärdom från terrorattentatet är att högerextremistiska diskussionsforum på internet förmodligen inte är en

---

⁶⁷ Cantwell, Oisín. En egen vattenkaraff i plast ännu ett undantag för Breivik. *Aftonbladet*. 2012-05-05

bättre arena för en sansad debatt utan snarare en plattform för att selektivt kunna få sin världsbild bekräftad. Om debatten förskjuts till internet och det krävs andra medel för att sprida sina politiska tankesätt inom området till en större publik tror jag det kan finnas anledning att även lyfta fram olika förhållningssätt till Breiviks ideologi i nyhetstidningar. Jag hade gärna sett ett öppnare medieklimat för det redakterade innehållet i svensk textmedia som skulle utgöra en betydligt bättre plattform för en balanserad debatt i frågor om mångkulturalism och invandring än exempelvis högerextremistiska diskussionsforum på internet. Jag är tveksam till om någon person tidigare så unisont blivit fördömd för sin ideologi utan att idéerna faktiskt blivit bemötta med invändningar. Om frågorna skulle debatteras och lyftas fram hade Breivik förmodligen inte gått ut som segrare i striden även om han olyckligt nog hade fått genomslag för sin önskan om publicitet.

Nyhetstidningarna har arbetat med att framställa Breivik som en dåre med att prioritera publicering av yttranden som präglats av galenskap och vanvett. Förhållandevis ofta har jag förundrats över den mängd stolligheter Breivik lyckats yttra som nått fram till mediernas publik. Från den nöjesinriktade framställningen av Breivik ska jag motvilligt erkänna att jag tillåtit mig roas ibland.

Domen meddelas den 24 augusti. Breiviks försvarare Geir Lippestad verkar vara den enda som uttalat sig i media om att Breivik en gång kan komma ut i samhället igen. Sannolikt kommer han att betraktas som tillräknelig och därför dömas till fängelsestraff i 21 år som sedan förlängs med ytterligare fem år så länge han bedöms utgöra en fara för samhället. Jag hoppas nyhetsartiklar i samband domen kommer öppna för nya möjligheter till analys av medierapporteringen om Breivik. Jag skulle mycket gärna för egen del utföra en framtida analys efter att domslutet meddelats och då även söka svar på fler frågor som uppkommit under denna analysprocess. Nyhetsrapporteringen har bjudit på många intressanta och engagerande stunder och jag kommer nog alltid att vilja följa rapporteringen om de händelser som berör Breivik i framtiden.

Litteratur

Brune, Ylva. *Nyheter från gränsen: tre studier i journalistik om "invandrare", flyktingar och rasistiskt våld*. Göteborg : Institutionen för journalistik och masskommunikation, 2004.

Bryman, Alan. *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur, 2009.

Bergström, Göran och Boréus, Kristina. *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur, 2005.

Bryman, Alan. *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB, 2011.

Carrabine, Eamonn . *Crime, culture and the media*. Cambridge: Malden, MA, 2008.

Livholts, Mona. *"Vanlig som vatten" – Manlighet och normalitet i mediernas berättelser om våldtäkt*. Malmö: Gleerups Utbildning AB, 2007.

May, Tim. *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur, 2001.

Pollack, Ester. *En studie i medier och brott*. Stockholms Universitet: JMK, 2001.

Åkerström, Malin. *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur, 2001.

Artiklar

Almingefeldt, Anders. Vi letar efter känslor som ska avslöja vem Breivik är. *Borås tidning*. 2012-04-20

Avellan, Heidi. Skytten, tanken och skulden. *Sydsvenskan*. 2012-07-14

Bayoum, Moustafa. Breivik's Monstrous Dream. *Nation*, Vol. 294, No. 21(2012): 17-22.

Cantwell, Oisín. Är dessa män av samma typ? *Aftonbladet*. 2012-05-17

Kadhammar, Peter. Utøya säger något om skandinavisk kultur. *Aftonbladet*. 2012-05-10

Erixon, Magnus. Bara en liten lort. *Sundsvalls Tidning*. 2012-04-29

Hansson, Annika. Brottsbilder: Starka kontraster i berättelser om brott. *Apropå*. 2009-07-01
<http://www.bra.se/bra/nytt-fran-bra/arkiv/apropa/2009-07-01-brottsbilder-starka-kontraster-i-berattelser-om-brott.html> (Hämtad 2012-05-03)

Holender, Robert. Breivik om vad som hände på Utøya. *Dagens Nyheter*. 2012-04-20.
<http://www.dn.se/nyheter/varlden/breivik-alla-som-kritiserar-far-sitt-huvud-avhugget>
(Hämtad 2012-08-15)

Kazmierska, Natalia. Vi letar efter känslor som ska avslöja vem Breivik är. *Aftonbladet*. 2012-04-28

Lindahl, Björn. De är säkra: Breivik är sjuk. *Göteborgs-Posten*. 2012-06-15

Lindahl, Björn. Den sprödaste blev den starkaste. *Svenska Dagbladet*. 2012-06-24

Lindahl, Björn. Åklagarna pressade Breivik om ”nätverket”. *Svenska Dagbladet*. 2012-04-19

Littorin, Jens. I detta rum känns humorn malplacerad. *Dagens Nyheter*. 2012-04-29

Littorin, Jens. Sjuk eller inte - skarp kritik mot psykiatrisk undersökning. *Dagens Nyheter*. 2012-04-24

Lorenzoni, Patricia. Vi letar efter känslor som ska avslöja vem Breivik är. *Aftonbladet*. 2012-04-27

Pettersson, Fredrik. Låt inte hatet vinna. *Folket*. 2012-04-28:

”Principen är egentligen lika barnsligt enkel som den är effektiv. När mörka krafter försöker ta din sång - ta den tillbaka, sjung den. Sjung den starkare, tydligare och oftare än någonsin förut.”

Angående Regnbågens barn som enligt Breivik används för att utsätta norska skolbarn för marxistisk hjärntvätt. Manifestation och allsång mot terrordåden den 22 juli som initierats av privatpersoner på Facebook.

Svensson, Britta. På radion sa de att bara en hade dött - därför blev det Utöya. *Expressen*. 2012-04-20

Syrén, Lisa. För mycket Breivik. *Smålandsposten*. 2012-05-18

Wallin, Anna. Så visar han sitt hat mot kvinnor. *Göteborgs-Posten*. 2012-04-20

Wiman, Björn. Slutorden från Nürnberg ekar ända till den åtalade massmördaren i Oslo. *Dagens Nyheter*. 2012-04-22

Winter, Jan. Ondskans riddare i rätten. *Karlskoga Tidning*. 2012-04-16

Winter, Jan. Ondskans tempelriddare i rätten. *Ystads Allehanda*. 2012-04-16